

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

L. Annæi Senecæ Philosophi Opera, Qvæ Exstant Omnia

Seneca, Lucius Annaeus <Philosophus>

Antverpiæ, 1605

Epist. CVIII.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-53700](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-53700)

EPIST. CVIII.

QUOMODO philosophi legendi, vel audiendi sint? Cum dilecti, & ea maximè excerpenda & imbibenda, quæ faciunt vitæ. Oblectamenta qui querunt, frustra sunt: tu emendationem. Nec id difficile; Natura enim ipsa vocat ad Honestum. Semina eius & fomites in animo nostro sunt: surgunt & excitantur, cum doctor & irritator accessit. A suo exemplo, cum apud Attalum disceret. Ostendit deinde, vario sine atque animo ad auctores legendos veniri: nos autem debere illo Philosophi. Pareamus: & legite atque audite vos ô Philologi.

ID de quo quæris, ex his est, quæ scire, tantum eò, ut scias, pertinet. Sed nihilominus quia pertinet, pertinaciter properas, nec vis expectare libros, quos cum maximè ordine continent totam moralem philosophiæ partem, statim expediam. Illud tamen prius scribam, quemadmodum tibi ista cupiditas discendi, quæ flagrare te video, dirigenda sit, ne ipsa se impediatur. Nec passim carpenda sunt, nec avidè inuadenda vniuersa: per partes peruenitur ad totum. Aptari onus viribus debet: nec plus occupari, quam cui sufficere possumus. Non quantum vis, sed quantum capis, hauriendum est. bonum tantum habere animum: capies, quantum voles. Quò plus recipit animus, hoc se magis laxat. Hæc nobis præcipere Attalum memini, cum scholam eius obsideremus, & primi veniremus, & nouissimi exiremus: ambulantes quoque illum ad aliquas disputationes euocaremus, non tantum paratum discantibus, sed obuium. Idem, inquit, & docenti & discenti debet esse propositum: ut ille prodesse velit, hic proficere. Qui ad philosophorum scholas venit, quotidie secum aliquid boni ferat: aut sanior domum redeat, aut sanabilior. Redibit autem, ea enim philosophiæ vis est, ut non solum studentes, sed etiam conuersantes iuuet. Qui in solem venit, licet non in hoc venerit, colorabitur: qui in vnguentariâ tabernâ resederunt, & paullo diutius commorati sunt, odorem secum loci ferunt: & qui apud philosophum fuerunt, traxerint aliquid necesse est, quod prodesset etiam negligentibus. Attende quid dicam: negligentibus, non repugnantibus. Quid ergo? non nouimus quosdam, qui multis apud philosophum annis profecerint, & ne colorem quidem duxerint? Quid ni nouerim? pertinacissimos quidem, & assiduos: quos ego non discipulos philosophorum, sed inquilinos voco. Quidam veniunt ut audiant, non ut discant: sicut in theatrum voluptatis causâ ad delectandas aures, oratione, vel voce, vel fabulis ducimur. Magnam hanc auditorum partem videbis, cui philosophi schola diuersorium otij sit. Non id agunt ut aliqua illic vitia deponant, ut aliquam legem vitæ accipiant, ad quam mores suos exigant, sed ut oblectamento auri perfruantur. Aliqui tamen & cum pugillaribus veniunt, non ut res excipiant, sed verba: quæ tam sine profectu alieno discant, quam sine suo audiant. Quidam ad magnificas voces excitantur, & transeunt in affectum dicentium, alacres vultu & animo: nec aliter concitantur, quam solent Phrygij tibicinis sono semiuiri, & ex imperio furentes.

D EPIST. CVIII. I. ATTALVM MEMINI.] De quo pater in Suasoriâ II. Attalus Stoicus, qui solum vertit à Seiano circumscriptus, magnæ viri eloquentiæ: ex philosophis, quos nostra ætas vidit, longè & subtilissimus & facundissimus. Alibi noster nominat, laudatq̃.

2. IDEM, INQUIT, ET DOCENTI.] Imò non idem, sed id verius legas.

3. QUI IN SOLEM VENIT.] Memini in Ciceronis tibi (nisi fallor, De Oratore Dialogo) hanc similitudinem esse.

4. SED INQUILINOS VOCO.] Qui velut habitent tibi, sed in alieno: & idè nec afficiuntur, nec proficiunt.

5. CVM PUGILLARIBVS.] At mira edictio, & cui tamen sua ratio, Zenonis Stoici: τὸν ἀκούοντα ἄνω

πρὸς τοὺς λεγομένους γίνεσθαι δεῖν, ὥστε μὴ λαμβάνειν χρονον εἰς τὴν ἐπισημείωσιν: Auditorem philosophi sic affici debere, & dictis intentum esse, ut nec otium habeat ad excerpta aut subnotationes.

6. PHRYGII TIBICINIS SONO.] Lucianus in Nigrino: Ὁ ἀπειρὸν οἱ τὸ φρυγίου ἀυλοῦ ἀκούοντες, εἰ πάντες μαινόνται, ἀλλ' ὁπόσοι αὐτῶν τῆν ῥέαν λαμβάνονται, ἔτοι δὲ πρὸς τὸ μέλος ὑπομεινόμενοι τὰ πάλθους: Sicut Phrygiæ tibicinis sonu qui audiunt, non omnes in furorem aguntur, sed qui Rheæ sacra addiditque sunt, illi reminiscuntur eo signo affectus.

7. SEMIVIRI.] Galli.

8. EX IMPERIO FURENTES.] Imperio Archigalli, & qui signum iubet dari.

9. OMNI-

furentes. Rapit illos instigatque rerum pulchritudo, non verborum inanium sonitus. A Si quid acriter contra mortem dictum est, si quid contra fortunam contumaciter, iuuat protinus quæ audias facere. Afficiuntur illi: & sint quales iubentur, si illa animo forma permaneat, si non impetum insignem protinus populus honesti dissuasor excipiat. Pauci illam, quam conceperant, mentem domum perferre potuerunt. Facile est auditorem concitare ad cupiditatem recti. ⁹ Omnibus enim natura fundamenta dedit, semenque virtutum: omnes ad omnia ista nati sumus: cum irritator accessit, tunc illa animi bona velut sopita excitantur. Non vides quemadmodum theatra consonent, quoties aliqua dicta sunt, quæ publicè agnoscimus, & consensu vera esse testamur?

Desunt inopia multa, auaritie omnia.

In nullum auarus bonus est, in se pessimus.

Ad hos versus ille fordidissimus plaudit, & vitiis suis fieri conuicium gaudet. Quanto magis hoc iudicas euenire, cum à philosopho ista dicuntur: cum salutaribus præceptis versus inferuntur, efficacius eadem illa demissuri in animum imperitorum? Nam (¹⁰ vt B dicebat Cleanthes) quemadmodum spiritus noster clariorem sonum reddit, cum illum tuba per longi canalis angustias tractum, patientiore nouissimè exitu effudit: sic sensus nostros clariore carminis arcta necessitas efficit. Eadem negligentius audiuntur, minusque percutiunt, quamdiu solutâ oratione dicuntur: vbi accessere numeri, & egregium sensum adstrinxere certi pedes, eadem illa sententia velut lacerto excussa torquetur. De contemptu pecuniæ multa dicuntur, & longissimis orationibus hoc præcipitur, vt homines in animo, non in patrimonio putent esse diuitias: eum esse locupletem, qui ¹¹ paupertati suæ aptus est, & paruo se diuitem fecit: magis tamen feriuntur animi, cum carmine eiusmodi dicta sunt:

Is minimo eget mortalis, qui minimum cupit.

Quod vult habet, qui velle quod satis est potest.

Cum hæc atque eiusmodi audimus, ad confessionem veritatis adducimur. Illi enim quibus nihil satis est, admirantur, acclamant, odium pecuniæ indicunt. Hunc illorum affe- C etum vbi videris, vrge, hoc preme, hoc onera, relictis ambiguitatibus, & syllogismis, & cauillationibus, & ceteris acuminis iriti ludicris. Dic in auaritiam, dic in luxuriam, cum profecisse te videris, & animos audientium affeceris, insta vehementius. Verisimile non est, quantum proficiat talis oratio remedio intenta, & tota in bonum audientium versa. Facillimè enim tenera conciliantur ingenia ad honesti rectique amorem. Adhuc docilibus leuiterque corruptis iniicit manum veritas, si aduocatum idoneum nacta est. Ego certè, cum Attalum audirem, in vitia, in errores, in mala vitæ perorantem, sæpe miser- tus sum generis humani, & illum sublimem altioremq; humano fastigio credidi. ¹² Ipse regem se esse dicebat: sed plus quam regnare mihi videbatur, cui liceret censuram agere regnantium. Cum verò commendare paupertatem cœperat, & ostendere, quam quid- quid vsum excederet, pondus esset superuacuum & graue ferenti: sæpe extrè è scholâ pauperi libuit. Cum cœperat voluptates nostras traducere, laudare castum corpus, sobriam mensam, puram mentem, non tantum ab illicitis voluptatibus, sed etiam super- D uacuis: libebat circumscribere gulam & ventrem. Inde mihi quædam permanserunt, Lucili. Magno enim in omnia impetu veneram: deinde ad ciuitatis vitam reductus, ex bene cœptis pauca seruauit. Inde ostreis boletisque in omnem vitam renunciatum est. Hæc enim non cibi, sed oblectamenta sunt, ad edendum saturos cogentia: quod gratissimum est edacibus, & se vltra quam capiunt farcientibus, facile defensura, facile reditura. Inde in omnem vitam vnguento abstinemus: quoniam optimus odor in corpore est nul- lus.

9. OMNIBVS NATVRA DEDIT.] *Explico in Manuduct. 11. Dissert. x.*

10. VT DICEBAT CLEANTHES.] *Merito ille, qui versibus pleraque scripsit: & suum igitur factum commendabat.*

11. PAVPERTATI SVÆ ATTVS EST.] *Ad eam se accommodat, & aptat. non vltra modum vivescens, eius cupit, aut sumit.*

12. IPSE REGEM SE.] *Stoico paradoxo. de quo Manuduct. 111. Dissert. XIII.*

A lus. Inde vino caret stomachus: inde in omnem vitam balneum fugimus. ¹³ Decoquere corpus, atque exinanire sudoribus, inutile simul delicatumque credimus. Cetera proiecta redierunt: ita tamen, ut quorum abstinentiam interrumpi, modum seruem, & quidem abstinentiae proximiorum. nescio an difficiliorem: quoniam quaedam abscinduntur facilius animo, quam temperantur. Quoniam coepi tibi exponere, quantum maiori impetu ad philosophiam iuuenis accesserim, quam senex pergam, non pudebit fateri, quem mihi amore Pythagorae ¹⁴ iniecerit Sotion. Docebat, ¹⁵ quare ille animalibus abstinuisset, quare postea Sextius. Dissimilis utriusque causa erat, sed utriusque magnifica. Hic homini satis alimentorum circa sanguinem esse credebat, & crudelitatis consuetudinem fieri, ubi in voluptatem esset adducta laceratio. Adiciēbat, contrahendam materiam esse luxuriam: colligebat, bonae valetudini contraria esse alimenta varia, & nostris aliena corporibus. At Pythagoras ¹⁶ omnium inter omnia cognationem esse dicebat, & aliorum commercium in alias atque alias formas transeuntium. Nulla (si illi credas)

B anima interit, nec cessat quidē, nisi tempore exiguo, dum in aliud corpus transfunditur. Viderimus per quas temporum vices, & quando pererratis pluribus domiciliis, in hominem reuertatur: interim sceleris hominibus ac parricidij metum fecit, cum possint in parentis animam insciji incurere, & ferro morsive violare, in quo cognatus aliquis spiritus hospitaretur. Hæc cum exposuisset Sotion, & impleisset argumentis suis, Non credis, inquit, animas in alia corpora ¹⁷ atque alia describi? & migrationem esse, quam dicimus esse mortem? Non credis in his pecudibus ferisve, ¹⁸ aut aqua mersis, illum quondam hominis animum morari? Non credis nihil perire in hoc mundo, sed mutare regionem? nec tantum caelestia per certos circuitus verti, sed animalia quoque per vices ire, & animos per orbem agi? Magni ista crediderunt viri. itaque iudicium quidem tuum sustine: ceterum omnia tibi integra serua. Si vera sunt ista, abstinuisset animalibus innocentia est: si falsa, frugalitas est. ¹⁹ Quod istic crudelitatis tuae damnum est? Alimenta tibi leonum & vulturum eripio. His instinctus, abstinere animalibus coepi: & anno peracto

C non tantum facilis erat mihi consuetudo, sed dulcis. ²⁰ Agiliorem mihi animum esse credebam: nec tibi hodie affirmauerim, an fuerit. Queris, quomodo desierim? In Tiberij Caesaris principatum iuuentæ tempus inciderat: ²¹ alienigenarum sacra mouebantur: sed inter argumenta superstitionis ponebatur, ²² quorundam animalium abstinentia. Patre itaque meo rogante, qui non calumniam timebat, sed ²³ philosophiam oderat, ad pristinam consuetudinem redij: nec difficulter mihi, ut inciperem melius cænare, persuasit. Laudare solebat Attalus culcitram, quæ resisteret corpori: tali vtor etiam

13. DECOQUERE CORPVS.] *In balneis, & praesertim Laconicis: ad quæ spectant sequentia.*

14. INIECERIT SOTION.] *Seneca praeceptor, de quo in epist. XLIX. & ego in Manuduct. 1. Dissert. XII.*

D 15. QVARE ANIMALIBVS.] *Exstant dissertationes duæ Plutarchi, De esu carniū, pro Pythagoræ sensu, sanequā arguta. In altera etiam Stoicos tangit, qui cum delicias spernāt & reiciant, non item hanc cibi immanitatem. Vide, sodes.*

16. OMNIUM INTER OMNIA COGNAT.] *Ob illam animarum etiam in bruta corpora, migrationem. Decantata res, etiam poetis.*

17. ATQVE ALIA DESCRIBI.] *Id est, distribui.*

18. AVT AQUA MERSIS.] *Id est, piscibus, nam & is vel maximè abstinebant: Plutarchus.*

19. QVOD ISTIC CRVDEL.] *Sententia esset, quid ita crudelitas tua hac damna & stragem facit? Sed parum pro mente Seneca: & magis fuerit, Quod*

istic, nisi crudelitati tuae, damnum est? Coercetur sententia tua in hac abstinentia: quid aliud amittis? Possit &, credulitatis, legi.

20. AGILIOREM MIHI ANIMVM.] *Tecum sentiam: & assidua hæc uxorçaria, nimis Europæis usurpata, brutos facit.*

21. ALIENIGENARVM SACRA.] *Siue, ut ego olim, alienigena tum sacra. Nam vox, gentium, infarsita est præter libros. Iudæi autem & Aegyptii, sub Tiberio, urbe pulsati, & aliquot milia in Sardiniam ablegati. Tacitus, 11. Annal. atque ego ibi.*

22. QVORVMDAM ANIMALIVM ABSTINENTIA.] *Ut suis.*

23. PHILOSOPHIAM ODERAT.] *Hunc ipsum patris auersum ab eâ animum ostendit & tangit, Consol. ad Heluiam cap. XVI. Tamen aliter ipse pater in Prefatione lib. 11. Controu. ubi hortatur Metam filium ad hoc studium, & quietem. Et sanè aperta & indecora sit patris hæc insectatio. Itaque ambigo cum Tac. Lectio, an non verius: qui non philosophiam oderat, sed calumniam timebat.*

24. QVEM.

etiam senex, in quâ vestigium apparere non possit. Hæc retuli, vt probarem tibi, quàm A
vehementes haberent tirunculi impetus primos ad optima quæque, si quis exhortaretur
illos, si quis impelleret. Sed aliquid præcipientium vitio peccatur, qui nos docent dispu-
tare, non viuere: aliquid discipulorum, qui propositum adferunt ad præceptores suos, non
animum excolendi, sed ingenium. Itaque quæ philosophia fuit, facta philologia est.
Multum autem ad rem pertinet, quo proposito ad quam rem accedas. Qui grammati-
cus futurus, Virgilium scrutatur, non hoc animo legit illud egregium,

— *Fugit irreparabile tempus.*

Vigilandum est: nisi properamus, relinquimus. agit nos, agiturque velox dies: in scij ra-
pimur. omnia in futurum disponimus, & inter præcipitia lenti sumus. Sed vt obseruet,
quoties Virgilius de celeritate temporum dicit, hoc vti verbo illum, FUGIT.

*Optima quæque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit. subeunt morbi, tristisque senectus,
Et labor, & dura rapit inclementia mortis.*

Ille qui ad philosophiam spectat, hæc eadem quò debet, abducit. Numquam Virgilius, B
inquit, dies dicit ire, sed fugere, quod currendi genus concitatissimum est: & optimos
quosque primos rapi. Quid ergo cessamus nos ipsi concitare, vt velocitatem rapidissi-
mæ rei possimus æquare? Meliora præteruolant, deteriora succedunt. ²⁴ Quemadmo-
dum ex amphorâ primum quod est sincerissimum effluit, grauissimum quodque tur-
bidumque subsidit: sic in ætate nostrâ, quod optimum, ²⁵ in primo est. Id exhauriri
in aliis potius patimur, vt nobis facem referuimus. Inhareat istud animo, & tamquam
missum oraculo placeat:

*Optima quæque dies miseris mortalibus æui
Prima fugit.* —

Quare optima? quia restat quod incertum est. Quare optima? quia iuuenes possumus
discere, possumus facilem animam, & adhuc tractabilem, ad meliora conuertere: quia
hoc tempus idoneum est laboribus, idoneum agitandis per studia ingeniis, & exercen- C
dis per opera corporibus. Quod superest, segnius & languidius est, & propius à fine.
Itaque toto hoc agamus animo, & ommissis ad quæ diuertimus, in rem vnâ laboremus:
ne hanc temporis perniciosissimi celeritatem, quam retinere non possumus, relictæ demum
intelligamus. Primus quisque tamquam optimus dies placeat, & ²⁶ redigatur in no-
strum. quod fugit, occupandum est. Hoc non cogitat ille, qui grammatici oculis car-
men istud legit. ideo optimum quemque primum esse diem, quia subeunt morbi, quia
senectus premit, & adhuc adolescentiam cogitantibus supra caput est: sed ait, Virgi-
lium semper vnâ ponere morbos & senectutem, non mehercule immerito. senectus
enim insanabilis morbus est. Præterea, inquit, hoc senectuti cognomen imposuit, tri-
stem illam vocat:

— *subeunt morbi, tristisque senectus.*

Non est quòd mireris, ex eadem materiâ suis quemque studiis apta colligere. In co-
dem prato bos herbam quærit, canis leporem, ciconia lacertum. Cum Ciceronis libros D
de Rep.prehendit hinc philologus aliquis, hinc grammaticus, hinc philosophiæ dedi-
tus: alius aliò curam suam mittit. Philosophus admiratur, contra iustitiam dici tam
multa potuisse. Cùm ad hanc eandem lectionem philologus accessit, hoc subnotat,
duos Romanos reges esse, quorum alter patrem non habet, alter matrem. Nam de Ser-
uii matre dubitatur: ²⁷ Anci pater nullus, Numæ nepos dicitur. Præterea notat cum
quem nos dictatorem dicimus, & in historiis ita nominari legimus, apud antiquos ma-
gistrum

24. QUEMADMODVM EX AMPHORA.] *Talia in epist. 1. vide.*

25. IN PRIMO EST.] *Nec male, in primâ.*

26. REDIGATUR IN NOSTRVM.] *Vsurpamus & fruamur. Dies enim ita sunt nostri (poeta vetus:*

Hic meus est, dixere, dies:) alieni & nihil ad nos, qui elabuntur.

27. ANCI PATER NULLVS.] *Non quin reipsâ fuerit, sed fama traditus non existat. Obscurauit cum Numæ claritas: atque ita Numæ nepotem Lulius & Dionysius dicunt.*

A gistrum populi vocatum. Hodieque id extat in Auguralibus libris: & testimonium est, quod qui ab illo nominatur magister equitum est. Acque notat, Romulum perisse solis defectione. Prouocationem ad populum etiam à regibus fuisse. Id ita in Pontificalibus libris aliqui putant, & Fenestella. Eosdem libros cum grammaticus explicuit, primum REAPSE dici ab Cicerone, id est, reipsa, in commentarium refert, nec minus SE PSE, id est, se ipse. Deinde transit ad ea, quæ consuetudo sæculi mutauit: tamquam quod ait Cicero, *Quoniam sumus ab ipsa calce, eius interpellatione reuocati*: hanc quam nunc 28 in circo cretam vocamus, calcem antiqui dicebant. Deinde Ennianos colligit versus, & in primis illos de Africano scriptos:

— *Cui nemo ciuis neque hostis
Quiuit pro factis reddere 29 opræpretium.*

Ex eo se ait intelligere, apud antiquos 30 non tantum auxilium significasse operam, sed opera. ait enim neminem potuisse Scipioni neque ciuem, neque hostem reddere operæ
B pretium. Felicem deinde se putat, quod inuenerit, vnde visum sit Virgilio dicere:

— *Quem super ingens
Porta tonat celi.* —

31 Ennium hoc ait Homero furripuisse; Ennio Virgilium. Est enim apud Ciceronem in his ipsis de Rep. hoc epigramma:

*Si fas endo plagas caelestum ascendere cuiquam:
Mi soli celi maxima porta patet.*

Sed ne & ipse, dum aliud ago, in philologum aut grammaticum dilabar, illud admono, auditionem philosophorum, lectionemque ad propositum beatæ vitæ trahendam: non vt verba prisca aut ficta captemus, & translationes improbas figuratque dicendi, sed vt profutura præcepta, & magnificas voces, & animosas, quæ mox in rem transferantur. Sic ista discamus, vt quæ fuerunt verba, sint opera. Nullos autem peius mereri de omnibus mortalibus iudico, quam qui philosophiam velut aliquod artificium vana-
C nale didicerunt: qui aliter viuunt, quam viuendum esse præcipiunt. Exempla enim se-
iplos inutilis disciplinæ circumferunt, nulli non vitio quod insequuntur, obnoxij. Non magis mihi potest quisquam talis prodesse præceptor, quam gubernator in tempestate nauiscabundus. Tenendum est, rapiente fluctu, gubernaculum, luctandum cum ipso mari, eripienda sunt vento vela: quid me potest adiuuare rector nauigij attonitus & vomitans? Quanto maiore putas vitam tempestate iactari, quam vllam ratem? non est loquendum, sed gubernandum. Omnia quæ dicunt, quæ turbâ audiente iactant, aliena sunt. dixit illa Plato, dixit Zeno, dixit Chrysippus, & Posidonius, & ingens agmen tot ac talium. Quomodo probare possint sua esse, monstrabo: faciant quæ dixerint. Quoniam quæ volueram ad te perferri, iam dixi, nunc desiderio tuo satisfaciam, & in alteram epistolam integrum quod exegeras transferam: ne ad spinosam, & auribus erectis curiosisque audiendam, lassus accedas.

D 28. IN CIRCO CRETAM.] *Ab ipsa re, quia, vt Plinius ait, cretâ circum præducere solent, ad victoriæ notam: id est, metam eâ signare, vt conspicua esset. Id ipsum calce factum: & inde etiam nomen. Lucretius:*

— præscripta ad candida calcis.
29. OPRÆPRETIUM.] *Pro operæ: vt populus, poclum, antiqui, exstritis litteris mediis: nec in car-*

mine solum, sed vulgò.
30. NON TANTVM AVXILIVM.] *Vt in Comædiis sæpe, Da mihi hanc operam.*
31. ENNIVM HOC AIT HOMERO.] *Apud quem domus Olympi est, & portas suas habet, vt Iliad. 3.*

*Πρότῃσι δὲ πόρῃσι ποδῶν ἴχῃ Οὐλύμπιο:
In portis primis sese replicantis Olympi.*